

ЦІННІСНО-СМИСЛОВА СФЕРА ЯК МОДЕРАТОР ПСИХОЕМОЦІЙНОГО СТАНУ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ У БОЙОВИХ УМОВАХ

Гудкова Анастасія Віталіївна

аспірантка кафедри соціології та психології

Харківського національного університету внутрішніх справ

ORCID ID: 0009-0009-0097-7296

У статті досліджується взаємозв'язок між розвитком ціннісно-смыслової сфери та рівнями депресії, тривожності й стресу в поліцейських в умовах професійного навантаження. Актуальність зумовлена потребою у виявленні психологічних чинників, що сприяють збереженню психічного здоров'я правоохоронців. Теоретично обгрунтовано роль ціннісно-смыслової сфери як ресурсу, що виконує адаптивну, регулятивну й екзистенційну функції.

Емпіричне дослідження проведено на вибірці з 297 поліцейських із використанням шкал DASS-21 та методик діагностики смисложиттєвих орієнтацій. Респонденти були розподілені на три групи за рівнем розвитку ціннісно-смыслової сфери: низький (96 осіб), середній (103 особи) та високий (98 осіб). Аналіз виявив, що найкращі показники емоційного стану демонструють респонденти із середнім рівнем розвитку, що свідчить про оптимальний баланс рефлексії, стресостійкості та мотивації. Низький рівень асоціюється з підвищеною тривожністю, а високий – із депресивними тенденціями, що інтерпретується як наслідок гіперрефлексії або ціннісного дистресу. Отримані результати підкреслюють роль ціннісно-смыслової сфери як модератора психоемоційного стану та її значення для програм психологічної підтримки персоналу силових структур.

Ключові слова: ціннісно-смыслова сфера, депресія, тривожність, стрес, поліцейські, професійна діяльність, психоемоційний стан.

Gudkova A. VALUE-SEMANTIC SPHERE AS A MODERATOR OF POLICE OFFICERS' PSYCHOEMOTIONAL STATE IN COMBAT CONDITIONS

The article explores the relationship between the development of the value-semantic sphere and the levels of depression, anxiety, and stress among police officers working under increased professional pressure. The relevance of the study is due to the need to identify psychological factors that help reduce emotional tension and maintain mental health in law enforcement personnel. Theoretically, the value-semantic sphere is presented as a personal resource that performs adaptive, regulatory, and existential functions.

The empirical study was conducted on a sample of 297 police officers using the DASS-21 scales and instruments for diagnosing life-meaning orientations. Respondents were divided into three groups based on the level of value-semantic development: low (96 individuals), medium/adaptive (103 individuals), and high (98 individuals). Comparative analysis showed that the most favorable emotional state indicators were found in officers with a medium level of development, indicating an optimal balance of reflection, stress resistance, and motivational orientation. A low level was associated with heightened anxiety, while a high level was linked to depressive tendencies, interpreted as a result of hyper-reflection or value-related distress. The findings highlight the moderating role of the value-semantic sphere in regulating police officers' psycho-emotional state and its importance for developing preventive psychological support programs for law enforcement personnel.

Key words: value-semantic sphere, depression, anxiety, stress, police officers, professional activity, psycho-emotional state.

Вступ. У професійній діяльності поліцейських, особливо в умовах збройного конфлікту, спостерігається високий рівень психоемоційного навантаження, що зумовлює підвищену вразливість до депресивних і тривожних станів, а також хронічного стресу. Водночас, як свідчать сучасні психологічні підходи, розвиток ціннісно-смыслової сфери особистості може виступати ключовим фактором психологічної стійкості, що допомагає долати деструктивні впливи стресогенних чинників. У контексті поліцейської служби це питання є особливо актуальним, оскільки смислове наповнення діяльності, суб'єктивне розуміння її значущості, а також ціннісна інтеграція досвіду можуть суттєво впливати на емоційне благополуччя працівника.

Ціннісна сфера поліцейських тісно пов'язана з рівнем їхньої особистісно-професійної здійсненності. Я. Пономаренко встановила, що поліцейські з високим рівнем ОПЗ надають перевагу цінностям самореалізації, соціального визнання, розвитку та гармонійного поєднання особистого й професійного життя, тоді як для осіб із низьким рівнем здійсненності пріоритетними є матеріальна стабільність і можливість ресурсного відновлення. Такі результати підкреслюють важливість цінностей як основи ефективного психологічного функціонування та професійного розвитку працівників поліції [1].

Дослідження польських науковців показало, що поліцейські надають пріоритет зовнішнім цінностям (стабільність, престиж), однак внутрішні цінності – творчість, виклик, альтруїзм – тісно пов'язані

з високою залученістю та нижчим рівнем вигорання. Це підтверджує, що саме внутрішні цінності сприяють професійному розвитку та психологічному благополуччю, що є близьким до нашого підходу до особистісно-професійної здійсненності [2]. У дослідженні Н. Томажевіч та колег встановлено, що професійні цінності, сприйняття робочого клімату та демографічні характеристики суттєво впливають на задоволення працею у поліцейських. Найбільший рівень задоволення спостерігався серед тих, хто орієнтований на громадську користь, професійну самореалізацію та стабільність. Це підкреслює значущість ціннісного ядра у формуванні внутрішньої мотивації поліцейського [3].

Протягом історії війна підкреслювала необхідність та важливість певних рис характеру в тих, хто бере участь у бойових діях. Такі риси, як мужність, дисципліна, самоконтроль і терпіння, властиві бійцям і часто негайно активуються в умовах бою.

Як зауважують В. Сіткарь і С. Сіткарь, війна радикально змінює не тільки світосприйняття людини, а й її систему цінностей. Те, що раніше здавалося важливим, втрачає свою значущість. Матеріальні досягнення, кар'єрні здобутки та інші атрибути успіху відходять на задній план, коли на передній з'являється загроза смерті та руйнувань. Під впливом цих умов справжніми цінностями стають любов до рідних, патріотизм, підтримка один одного, дружба та життя тих, хто нам дорогий [4].

Військові спеціалісти виокремлюють три основні компоненти, необхідні для досягнення статусу бійця: техніко-тактичну підготовку, фізичну підготовку та психологічну підготовку [5]. У закордонних розвідках зазначено, що майже всі військові організації сьогодні надають певний рівень психосоціальної підтримки військовослужбовцям та їхнім родинам до і після розгортання, оскільки вони стикаються з різними викликами та стресами, виконуючи подвійне завдання – як військові, так і члени родини [6].

Дослідження Л. Журавльової та К. Кротюк вказує на те, що участь у бойових діях значно впливає на формування життєвих орієнтацій, що становлять основу ціннісної сфери особистості. Порівняно з військовими, які не брали участі в бойових діях, в учасників бойових операцій ці орієнтації є більш розгалуженими та глибокими за значенням і осмисленістю. У більшості респондентів, які мали бойовий досвід, спостерігається полярність у ставленні до життєвих цінностей: вони або чітко усвідомлюють їх значення, або втратили їх сенс [7].

Існує визнана присутність стресорів у збройному конфлікті, що виникають унаслідок участі військовослужбовців у зонах бойових дій або спеціальних операціях. Однак наукові дослідження, що стосуються впливу цих стресорів на розвиток посттравматичного стресового розладу (ПТСР) у військових, є недостатньо всеосяжними. Спостерігалися значні розбіжності між суб'єктивним сприйняттям військовослужбовцями інтенсивності бойових стресорів та їх реальною здатністю викликати симптоми після переживання або свідчення загрозливих для життя подій, що супроводжувалися страхом, безпомічністю та жахом [8]. Участь у бойових операціях – це лише одне з багатьох джерел травм для військовослужбовців, що може призвести до психічних розладів, включно з дисоціацією та в деяких випадках із суїцидом [9].

Повернення військових до цивільного життя є складним і часто болючим процесом, який супроводжується непорозуміннями з боку оточення. Як зазначають В. Кириченко та К. Кротюк, зміни в ціннісних орієнтаціях, що виникають після участі в бойових діях, часто не відповідають поглядам суспільства, що може спричинити кризові ситуації та психічні розлади, зокрема дезадаптацію і ПТСР. Для того щоб надати військовослужбовцям ефективну підтримку, важливо враховувати не тільки прояви ПТСР, але й зміни в їхніх життєвих орієнтаціях, що зумовлені пережитими екстремальними умовами [10]. Дослідження, яке аналізувало дані про озброєні конфлікти в Колумбії та вивчало вплив різних форм насильства на психічне здоров'я їхніх постраждалих учасників, зробило висновок, що озброєні конфлікти пов'язані з низкою проблем психічного здоров'я [11]. Подібні виклики можна спостерігати і серед поліцейських, особливо тих, хто працює в умовах високого стресу та небезпеки, де також можуть виникати аналогічні зміни в ціннісно-смысловій сфері.

З аналогічними стресовими факторами стикаються й поліцейські, особливо у випадках участі в антитерористичних операціях або в зонах, де є високий рівень насильства. Вивчення цих стресорів і їхнього впливу на психічне здоров'я поліцейських стає важливим аспектом для зниження рівня ПТСР, дисоціації та інших психічних розладів.

Матеріали та методи. У дослідженні брали участь 297 працівників поліції, які виконують службові завдання в умовах високої професійної напруги, зокрема в контексті бойового або квазібойового досвіду. Метою було вивчення впливу розвитку ціннісно-смыслові сфери на психоемоційний стан працівників поліції.

Рівень розвитку ціннісно-смыслові сфери оцінювався за допомогою узагальненого інтегрального показника, сформованого на основі результатів стандартизації та нормування низки шкал, зокрема таких, що відображають: наявність смисложиттєвих орієнтацій (цілі, життєва перспектива, локус контролю); значущість професійної діяльності в системі особистісних цінностей; глибину осмислення професійних і життєвих подій.

Для побудови груп було використано результати за методикою «Смисложиттєві орієнтації» Д. Леонтьєва, яка дає змогу визначити рівень особистісного смислового функціонування. Розподіл респондентів здійснювався на основі результатів кластерного аналізу методом k-середніх, завдяки чому виокремили три порівнювані групи:

група 1 – респонденти з низьким рівнем розвитку ціннісно-смислової сфери ($n = 96$; 32,3 %);

група 2 – із середнім / адаптивним рівнем ($n = 103$; 34,7 %);

група 3 – з високим рівнем розвитку ($n = 98$; 33 %).

Такий розподіл забезпечив аналітичне зіставлення вибірок і дав можливість провести коректний порівняльний аналіз психоемоційних показників (депресія, тривожність, стрес), оцінюваних за шкалою DASS-21 (Depression Anxiety Stress Scales), адаптованою до українського контексту.

Запропонований підхід дав змогу встановити не лише характер взаємозв'язку між розвитком ціннісно-смислової сфери та дистрес-реакціями, а й окреслити потенційно адаптивні та дезадаптивні патерни смисложиттєвого функціонування в умовах професійного навантаження, притаманного діяльності поліцейських.

Результати. У таблиці 1 представлені середні значення показників депресії, тривожності та стресу серед поліцейських з різним рівнем розвитку ціннісно-смислової сфери, а таблиця 2 показує значущі відмінності у цих показниках.

Результати дослідження свідчать про виразну різницю в показниках депресії, тривожності та стресу серед поліцейських із різним рівнем розвитку ціннісно-смислової сфери. Зокрема, група 2, яка характеризується збалансованим, адаптивним рівнем розвитку ціннісно-смислової сфери, показує найнижчі показники депресії та тривожності. Це свідчить про те, що здатність до гармонійного поєднання рефлексивності та практичної активності в умовах стресу може знижувати психоемоційну вразливість. Група 1, з низьким рівнем розвитку ціннісно-смислової сфери, виявила підвищений рівень тривожності та депресії. Це може бути пов'язано з недостатньою здатністю до адаптації та інтеграції особистісних цінностей, що веде до внутрішнього конфлікту та збільшеного стресу. Група 3, незважаючи на високий рівень розвитку ціннісно-смислової сфери, демонструє деяке зростання депресивності. Це може бути наслідком глибокої рефлексії та переживання ціннісних конфліктів, що можуть виникати в умовах бойового стресу, де ідеали і практичні виклики служби не завжди збігаються.

Статистичний аналіз підтвердив значущу різницю між групами за кількома шкалами. Зокрема, між групою 2 та групою 3 спостерігається значуща різниця за показником депресії ($p \leq 0,05$), що підтверджує важливість ціннісно-смислової сфери в психологічній адаптації до стресу. Різниця між групами 1 та 2 за рівнем тривожності ($p \leq 0,05$) вказує на те, що поліцейські з більш низьким рівнем розвитку ціннісно-смислової сфери більш вразливі до тривожних станів. Однак показник стресу не демонструє статистично значущих відмінностей, що може свідчити про те, що стрес у всіх групах є загальним результатом складних професійних умов, де роль ціннісно-смислової сфери не є вирішальною.

Графік (див. рис. 1) ілюструє варіативність психоемоційного стану працівників поліції залежно від рівня сформованості їхньої ціннісно-смислової сфери. Найнижчі рівні депресії та тривожності спостерігаються у групі з адаптивним (середнім) рівнем розвитку, що свідчить про оптимальний баланс між рефлексією та емоційною стійкістю. Підвищені показники тривожності в групі з низьким рівнем розвитку ціннісно-смислової сфери свідчать про емоційну вразливість, тоді як високий рівень розвитку

Таблиця 1

Показники депресії, тривожності та стресу серед поліцейських з різним рівнем розвитку ціннісно-смислової сфери

Шкали	Група 1	Група 2	Група 3
Депресія	$4,75 \pm 0,46$	$4,03 \pm 0,49$	$5,64 \pm 0,51$
Тривожність	$5,62 \pm 0,50$	$3,92 \pm 0,53$	$5,12 \pm 0,60$
Стрес	$7,25 \pm 0,62$	$8,17 \pm 0,57$	$8,00 \pm 0,48$

Таблиця 2

Значущі відмінності в показниках депресії, тривожності та стресу серед поліцейських з різним рівнем розвитку ціннісно-смислової сфери

Шкали	t			p		
	1:2	1:3	2:3	1:2	1:3	2:3
Депресія	1,07	1,30	2,28	–	–	0,05
Тривожність	2,33	0,64	1,50	0,05	–	–
Стрес	1,09	0,96	0,23	–	–	–

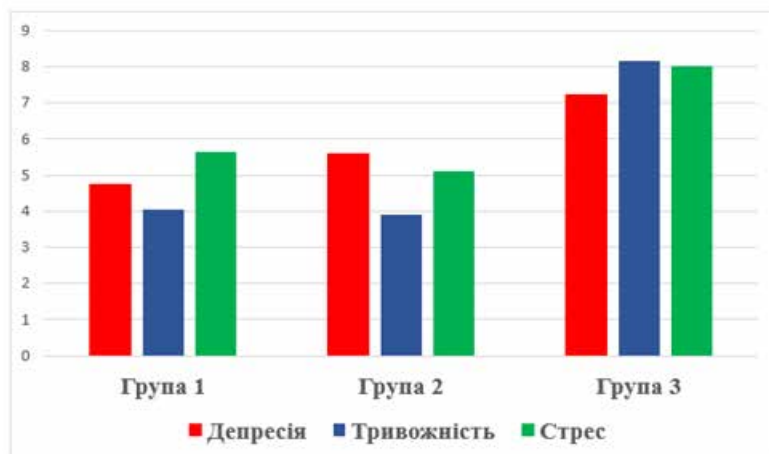

Рис. 1. Середні значення показників депресії, тривожності та стресу серед поліцейських з різним рівнем розвитку ціннісно-сислової сфери (група 1 – низький рівень; група 2 – середній адаптивний рівень; група 3 – високий рівень)

асоціюється з тенденцією до зростання депресивних проявів, що може бути наслідком гіперрефлексії та ціннісного дистресу в умовах бойового навантаження.

Представлений графік демонструє не лише факт відмінностей, а й парадоксальність впливу надмірного смисложиттєвого занурення: адаптивною виявляється не максимальна смислова насиченість, а її помірний, збалансований рівень, що забезпечує функціональну рівновагу між рефлексією та дією.

Висновки. Результати дослідження підтверджують, що ціннісно-сислова сфера є важливим фактором, що модерує психоемоційний стан поліцейських. Особливо адаптивним виявляється середній рівень розвитку цієї сфери, що сприяє балансуванню між рефлексивними процесами й активною професійною діяльністю. Це робить поліцейських менш вразливими до депресії та тривожності, забезпечуючи психологічну стійкість. Водночас надмірна рефлексія або її відсутність може підвищувати рівень стресу та психологічної вразливості, що потребує врахування в програмах психологічної підтримки та профілактики вигорання серед співробітників поліції.

Література:

1. Ponomarenko Ya.S. The semantic content of the values of police officers with different levels of personal and professional fulfilment. *Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series "Pedagogy and Psychology"*. 2022. № 8 (1). P. 31–37.
2. Basinska B.A., Dăderman A.M. Work values of police officers and their relationship with job burnout and work engagement. *Frontiers in Psychology*. 2019. № 10. e. 442.
3. Tomažević N., Seljak J., Aristovnik A. Occupational values, work climate and demographic characteristics as determinants of job satisfaction in policing. *Police Practice and Research*. 2018. № 20 (4). P.376–393.
4. Сіткарь В., Сіткарь С. Вплив на зміну людських цінностей: соціальнопсихологічний аспект. *Ціннісні орієнтири в сучасному світі: теоретичний аналіз та практичний досвід* : збірник тез IV Міжнародної науковопрактичної конференції (13–14 травня 2022 року, м. Тернопіль). Тернопіль : Вектор; ТНПУ ім. В. Гнатюка. С. 73–79.
5. Marineanu V., Voloşin L., Pirlitescu E., Nistor A. Manual pentru pregătirea psihologică şi controlul stresului operational. Bucharest : Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, 2015. 154 p.
6. Moelker R., Andres M., Bowen G., Manigart P. (eds.) *Military Families and War in the 21st Century: Comparative perspectives*. London : Routledge, 2015. 370 p.
7. Журавльова Л., Кротюк К. Особливості ціннісно-сислової сфери військово-службовців з різним досвідом участі в бойових діях. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки* : зб. наук. праць / за наук. редакцією І. С. Булах. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2020. Вип. 10 (55). С. 26–36.
8. Kokun O., Agayev N., Pischko I., Stasiuk V. Characteristic impacts of combat stressors on posttraumatic stress disorder in Ukrainian military personnel who participated in the armed conflict in eastern Ukraine, *International Journal of Psychology and Psychological Therapy*. 2020. № 20 (3). P. 315–326.
9. Dwyer M., Gbla O. The home stress: The role of soldiers' family life on peacekeeping missions, the case of Sierra Leone. *International Peacekeeping*. 2022. № 29. P. 139–164.
10. Кириченко В. В., Кротюк К. А. Динаміка ціннісно-сислової сфери військово-службовців в умовах бойових дій. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2023. № 1. С. 79–84.
11. Restrepo M.T., Padilla-Medina D. Exposure to armed conflict and mental health: Examining the role of imperceptible violence. *Medicine, Conflict and Survival*. 2023. № 39 (3). P. 199–221.

References:

1. Ponomarenko, Ya.S. (2022). The semantic content of the values of police officers with different levels of personal and professional fulfilment. *Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series "Pedagogy and Psychology"*, 8 (1), 31–37.
2. Basinska, B.A., & Dăderman, A.M. (2019). Work values of police officers and their relationship with job burnout and work engagement. *Frontiers in Psychology*, 10, 442.
3. Tomaževič, N., Seljak, J., & Aristovnik, A. (2018). Occupational values, work climate and demographic characteristics as determinants of job satisfaction in policing. *Police Practice and Research*, 20 (4), 376–393.
4. Sitkar, V., Sitkar, S. (2022). Vplyv na zminu liudskykh tsinnosti: sotsialnopsykhologo-hichnyi aspekt [The Impact on the Change of Human Values: Socio-Psychological Aspect]. *Tsinnisni oriientyry v suchasnomu sviti: teoretychnyi analiz ta praktychnyi dosvid : zbirnyk tez IV Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (13–14 travnia 2022 roku, m. Ternopil)*. Ternopil : Vektor ; TNPU im. V. Hnatiuka. P. 73–79 [in Ukrainian].
5. Marineanu, V., Voloşin, L., Pîrlitescu, E., & Nistor, A. (2015). Manual pentru pregătirea psihologică şi controlul stresului operational. Bucharest: Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei [in Romanian].
6. Moelker, R., Andres, M., Bowen, G., & Manigart, P. (Eds.). *Military Families and War in the 21st Century: Comparative perspectives*. London : Routledge.
7. Zhuravlova, L., & Krotiuk, K. (2020). Osoblyvosti tsinnisno-smyslovoi sfery viiskovosluzhbovtiv z riznym dosvidom uchasti v boiovykh diiakh [Features of the value-semantic sphere of military personnel with different experiences of participation in combat operations]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova. Serii 12. Psykholohichni nauky*, 10 (55), 26–36 [in Ukrainian].
8. Kokun, O., Agayev, N., Pischko, I., & Stasiuk, V. (2020). Characteristic impacts of combat stressors on posttraumatic stress disorder in Ukrainian military personnel who participated in the armed conflict in eastern Ukraine. *International Journal of Psychology and Psychological Therapy*, 20 (3), 315–326.
9. Dwyer, M., & Gbla, O. (2022). The home stress: The role of soldiers' family life on peacekeeping missions, the case of Sierra Leone. *International Peacekeeping*, 29, 139–164.
10. Kyrychenko, V.V., & Krotiuk, K.A. (2023). Dynamika tsinnisno-smyslovoi sfery viiskovosluzhbovtiv v umovakh boiovykh dii [Dynamics of the value-semantic sphere of military personnel in combat conditions]. *Dniprovskiy naukovyi chasopys publichnogo upravlinnia, psykholohii, prava*, (1), 79–84 [in Ukrainian].
11. Restrepo, M.T., & Padilla-Medina, D. (2023). Exposure to armed conflict and mental health: Examining the role of imperceptible violence. *Medicine, Conflict and Survival*, 39 (3), 199–221.

Статтю прийнято до публікації 26.05.2025 р.